

DRAUM OM HAUSTEN

**DET
NORSKE
TEATRET**

DRAUM OM HAUSTEN

AV JON FOSSE

PREMIERE 15. OKTOBER 2016 PÅ HOVUDSCENEN

Bruk emneknagg #detnorsketeatret for å dele dine opplevingar hos oss på Instagram og Twitter.

FØLG OSS

Facebook: [detnorsketeatret](#)

Twitter: [@detnorsketeatre](#)

Instagram: [#detnorsketeatret](#)

Mann **GARD SKAGESTAD OG AUDUN SANDEM**

Kvinne **IREN REPPEN OG SARA KHORAMI**

Mor **JANNY HOFF BREKKE**

Far **BERNHARD RAMSTAD**

Gry **NINA WOXHOLT**

Regissør **TRINE WIGGEN**

Scenograf og kostymedesignar **MILJA SALOVAARA**

Komponist **GAUTE TØNDER**

Lysdesignar **TORKEL SKJÆRVEN**

Koreografisk assistanse **BELINDA BRAZA**

Dramaturg **INGRID WEME NILSEN/ANDERS HASMO**

Inspisient **EMILIA DACZKOWSKA WIST**

Sufflør **GRY HEGE ESPENES**

Rekvisitør **ONE BERNHOFT OSA**

Maskør **KATJA LANGER**

Kostymekoordinator **TORHILD JENSEN**

Lydteknikar **NIKOLAI BERGSTRØM**

Lysmeistarar **VIBEKE ANISDAL MYHRE/PER WILLY LIHOLM**

Scenemeister **JON ERIK ROSENBORG**

ANNA MUSIKK I FRAMSYNINGA:

Fattig ynskje Tor Jonsson/Geir Løvold

arr.: Gaute Tønder

Forlag: Colombine Teaterforlag

Foto: ERIK BERG

Bilda er tatt i prøveperioden

I redaksjonen: Trine Wiggen, Åsne Dahl Torp, Ida Michaelsen

Grafisk formgjeving: MAKING WAVES

Trykk: PRINT HOUSE

DER SKER INGENTING, OG SÅ ER ALT SAGT.

Gennem mange års disciplineret arbejde (stå op, brække sig, sætte sig ned og skrive, rejse sig og lave mad til sin søn, æde, se tv, drikke sig fuld, gå omkuld, sove, stå op, brække sig, sætte sig ned og skrive og så videre ...) nåede Jon Fosse i sine romaner frem til et uhørt originalt sprog, et forhold mellem ordenes betydning og deres musik, som, da han begyndte at skrive dramatik, åbnede den særlige dramatiske sprække mellem de talte ord og de mennesker, der taler ordene, som er det sprogbarne teaters hovedkraft.

I modsætning til hovedflommen af yngre europæiske dramatikere havde Jon Fosse allerede i sit første skuespil et sprog, der ikke blot var hans lidt skæve variant af samtidens talesprog, men et absolut kunstigt sprog, et sprog, der overskrider grænser og årtier, et sprog, der kan tale til mennesker næsten over alt i verden. I en tid hvor alle fortæller alt om sig selv til alle mulige og helst også til et kamera og The Holy Facebook, der kan sprede det til endnu flere, i en tid hvor ingen kan være tavs og alene i 1 minut uden at måtte gribe til smartphonen, i en tid, hvor information og facts og blablabla er meningen med livet og sproget og dette program, gik der fra midten af 1990'erne paradoksalt nok denne flod-Fosse-bølge gennem verden af skuespil om mennesker, der bor alene ude ved den norske vestkyst, liv og scener uden nogen særlige begivenheder, mennesker, der

ganske vist taler med hinanden, men stort set ikke siger noget, og hvis, så helst den samme sætning igen og igen. Næsten ingenting, men præcis nok til at Fosses sproglige edderkoppe-spind kan opfange dette næsten ingenting, det helt almindelige menneskes usynlige smertepunkter, og få dem til at synge og gøre godt i ørerne og ondt sjælen hos folk over hele verden.

I de græske tragedier er sproget et sted, mennesket raser og fortvivler, og ikke mindst er sproget et middel til at forføre sine nærmeste, overbevise dem, så man kan få sin vilje igennem og retfærdiggøre sine, ofte grusomme, handlinger. I svenske Lars Noréns familietragedier fra 1980'erne er sproget terrorens sted. Hos Norén har menneskene ikke nogen bevidst hensigt, ikke noget særligt mål, de kan bare ikke holde sig selv, livet og deres nærmeste ud, og derfor terroriserer de hinanden, mishandler, forråder hinanden med ordene. Hos Norén er der ikke noget, der ikke kan siges, det tager sin bare tid (gerne 4-6 timers teatertid) at få det sagt, det koster smerte, det hele ligger gemt i menneskenes mørke, men den sproglige, gensidige terror henter i løbet af hver forestilling det meste af Vor Tids svineri frem i scenelyset. Hos et andet af Fosses dramatiske forbilleder, englænderen Harold Pinter, er sproget også et våben i terrorens tjeneste, men Pinters særkende er den sprække af tavshed eller usigelighed, som adskiller personerne fra hinanden

og fra verden, en mørk sprække, af hvilken det metafysiske, en Gud, eller hvem Fanden, det nu er, vælder op og dramatiserer. Hos Jon Fosse er sproget ikke noget våben, der er ingen terror, sproget er snarere hjælpeløshedens udtryk: menneskenes eneste mulighed for at nå hinanden, og samtidig det sted, hvor det bliver alt for smerteligt tydeligt, at de ikke *kan* nå hinanden. Hos Jon Fosse er menneskene næsten ude af stand til at udtrykke sig, de gentager sig selv og de mest banale sætninger til ulidelighed, mere sker der ikke, alt er antydninger, forsigtige, generte, kluntede berøringer. Hos Fosse er der ingen græske tragediener, ingen helte eller store retorikere, ingen norske intellektuelle og heller ingen onde mennesker. Hos Jon Fosse er alle i bund og grund gode, men ude af stand til at få livet og kærligheden til at lykkes.

I en hvis forstand er Jon Fosses skuespil mere trivielle end trivial-litteratur og Barbara Cartland. I passager er det banalt og samtidig poetisk højstemt langt over grænsen for det pinlige. Ikke mindst, hvis man bare plukker en enkelt replik eller tre ud og betragter dem isoleret. Men det vil være en misforståelse, ja, næsten en mishandling. For i Jon Fosses skuespil, og ikke mindst i *Draum om hausten*, kan intet læses eller ses isoleret. *Draum om hausten* er et eneste ubrudt stykke musik. Det er ordmusikken, der bærer alt det gådefulde, det universelle, det slet-ikke-banale.

De evindelige gentagelser. Man kunne tro, at man bare kunne springe dem over og nå frem til højdepunktet, handlingen, finalen, handlingen, "hvad sker der?". Men der sker stort set aldrig noget som helst. Ingen chokeffekter, afsløringer eller skudvekslinger. Desværre. Man må gå hele vejen med Jon Fosse, ord for ord, til det sidste, for at få noget med hjem. Det er ikke historien, ikke den enkelte replik, men stykkets samlede forløb, der forfører. Musikken. Det er hemmeligheden. Og den står ikke mellem linierne, eller i Jon Fosses biografi. Den er, som livet, lige her. Hør selv!

VÆREN & TID

Og hvad er musik andet end varighed, tid. Eller rettere: tidens ophør, eller ophævelse. Man skulle næsten tro, Jon Fosse havde læst Heidegger. Hans skuespil rummer i hvert fald en del af de samme indsigter, som Martin Heidegger når frem til i sit hovedværk *Væren og tid* fra 1927: at mennesket ikke er en given ting i et rum her og nu. Mennesket er væren i tid. Mennesket er væren-hen-imod-døden. I Jon Fosses skuespil er der altid antydningen, bare antydningen af et sted. Men intet nu & her. Menneskene i Fosses skuespil læner sig ind i en fremtid, der aldrig skal komme, de længes, længes efter at komme til verden, længes mod at blive født og komme til verden, så de kan mødes, mødes og elske, forløses. Ifølge Heidegger er mennesket ikke nu

og her med fortiden bag sig og fremtiden foran sig. Den "tilstedeværen", som er mennesket, lægger aldrig fortiden bag sig, og dets fremtid strækker tilbage til begyndelsen og hinsides den. I Fosses skuespil er menneskene ikke nu & her, ja, spørgsmålet er, om de overhovedet er her, om der overhovedet er noget her, noget sted, de kan være. Kirkegården, er der virkelig en kirkegård i *Draum om hausten*, finder mødet mellem Mand og Kvinde virkelig sted på en virkelig kirkegård, ja, mødes Mand og Kvinde overhovedet virkelig her og nu? Nej, for der er ikke noget her og nu i *Draum om hausten*, og derfor er menneskene, vi ser på scenen, heller ikke virkelig her. Der er en bevægelse, en stilstand, en tavshed, en lytten, og antydningen af, begyndelsen til et sprog, der aldrig virkelig skal blive til sprog, et møde mellem to mennesker, der aldrig virkelig skal mødes, på en kirkegård, der aldrig virkelig skal finde sted. Til gengæld er tiden, og menneskene i *Draum om hausten* er i tiden, og tiden er al tid, enhver tid, varighed. Mand og Kvinde bevæger sig i tiden, i fortiden, i det, der skal komme, de er allerede døde og endnu ikke blevet født. Derfor denne *syngende* længsel, denne smerte, denne sorg, over aldrig at skulle mødes, aldrig forløses, aldrig komme til verden, for evigt at skulle bære al den tunge, smertelige tid, de er.

Men er der da intet håb? Jo, i scenerummet, i skuespillerne, i deres kroppe, i deres stemmer. Der kommer menneskene i *Draum om Hausten* til verden, forløses. Men ikke kirkegården, der skal aldrig komme, der har aldrig været nogen kirkegård. Og heller ikke noget her og nu. Det er det paradoksale: I det skuespillerne her og nu for øjnene af os i scenerummet forløser menneskene i *Draum om hausten*, giver dem væren i verden en tid, da opløses nuet og rummet for øjnene af os (og skuespillerne, der for et øjeblik siden trådte ind i rummet og tilsyneladende kom os i møde, er pludselig allerede borte, et andet sted, som ikke er noget sted, men varighed, musik), og sprogets musik drager os med ud i sandheden om væren: at vi altid allerede er i verden, men aldrig her og nu, altid i tiden, der strækker sig tilbage gennem det, der har været, og videre, ud gennem fremtiden i det, der aldrig skal komme. Derfor er det, når det lykkes skuespillerne, forestillingen, at forløse potentialet i Jon Fosses skuespil og ikke mindst i *Draum om Hausten*, så svimlende, på én gang tab af virkelighed og et fald ud noget alt for voldsomt, et frygtindgydende nærvær, sandheden, det er, hvad vi er: *Sein und Zeit*.

MADAME NIELSEN

Forfatter og kunstnar, seinaste utgjevingar er romanane Den endeløse sommeren (2015) og Invasjonen (2016), begge på Pelikanen Forlag. Har omsett Draum om hausten til dansk. Les meir om Madame Nielsen på www.nielsen.re.

MORGONSONG I TRAPPA

Kvar morgon låg han i trappa. Heilt nytrykt og blank på framsida. *Nokon kjem til å trakke på han*, tenkte eg, medan eg gjekk nedover trinna. *Nokon må lese han*. Slik gjekk det til at eg oppdaga Jon Fosse. Han låg alltid på trinn tre. Tjukk, mørk og litt skummel. Far vår la dei nyaste eksemplara i trappa, så søster mi og eg skulle skjønne at her har vi eit geni på gang i Det Norske Samlaget, ver vennleg å følgje med på slikt. Og mange år før Fossekallen vart verdensberømt for sin dramatiske skriverus, var dei spesielle omslaga på romanane i trappa eit varsel om «kva som skulle kome». Der hadde den sveitsiske formgivaren Rainer Jucker heilt rett laga framsider der mengder med raude komma, ikkje eitt punktum, berre komma – som alle var framheva med lakk! Effekten av lakkglansen såg vi først når vi var på 2. trappetrinn, men effekten av den repeterande skrivestraumen gjenkjente vi i teatermørket.

Vi følgde med. Trur eg. Eg var først veldig på, eg gjekk og såg stykka hans. Vi kjende på rytmen. Det som først følte litt irriterande – at han gjentar alt – det blei ein rytme, det absurde blei det vanlege og plutselig skvatt vi til då dialogen tok ei ny vending.

Ein gong sat det ein mann og pusta ved sida av oss. Det er den største krise eg og søstera mi har hatt. Vi stod utanfor Det Norske Teatret og skreik til kvarandre. Søstera mi og eg. Mens mamma og pappa stod ved sida av og såg på. For vi var øydelagde.

Seinare var vi så inne i stykka at vi ikkje hørde at nokon pusta ved sida av oss – hørde berre pusten til dei på scenen. Ingen kan puste tungt på eit Jon Fosse stykke. Det går ikkje. For det er for mange pausar, for mange gjentakingar til å tåle pust. Du må ikkje sove. Du må ikkje puste. Du må vere med, du må vakne og du må forstå kva som gjer Jon Fosse til den mest sette dramatikaren i verda. Mannen som slår Shakespeare og Ibsen ned i støvlane. Har eg høyrte. Og det trur eg på. For det du trur er vanskeleg eller smalt, elitistisk, det er breiare enn du anar. Ikkje la deg skremme av at fyren bur i Grotten, med andre ord udødeleggjort av Staten slik dei flinkaste folka blir. Ikkje bry deg om at han er geniforklart av alle dei strengaste folka du kjenner. At han går i svarte høg-halsarar og ser ut som ei blanding av ein arkitekt og ein harding-felespelar. At han sit mørk i blikket og ser vondt på deg om du kjem nær han. Det er vestlendingsrynka du møter, ikkje blikket. Rynka du får frå fjordane og fjella. At han ikkje er på premierane sine, men står bakerst ved lydmannen og går før applausen rungar ut i salen.

Mannen er skummel, mannen er mørk, mannen er sarkastisk og smal. Men det gjer han ikkje til ein framand for det.

For viss du er som meg, som ikkje set deg ned og tenkjer kva som skal skje, men som berre sit der og tar imot det du får, som tenkjer "no skal eg kose meg på teater", som ikkje las dette programmet, og som heller ikkje søkte opp noko som helst før du sette deg

ned og fekk Jon Fosse i fleisen, så treng du ingen survival kit. Du kan rett og slett puste roleg, ikkje for høgt så klart, og lene deg bakover. Jon Fosse er også for dummies. *Draum om hausten* er nemleg akkurat det. Det handlar om deg og meg, om kjærleik, svik, utruskap. Det handlar om den harde kvardagen, freistinga. Det handlar om å bli skuffa, det handlar om frykta og å vere redd for å ikkje leve nok. Vi kjenner til alle desse kjenslene. Det kvardagslege og banale. Ikkje banalt av Fosse, men det han gjer når han speglar våre liv.

Eg vil gå på *Draum om hausten* for å tåle å kjenne på den frykta. For å kjenne på frykta for å miste han eg er mest glad i. Frykta for at han ein gong går på ein kyrkjegard og møter ein gammal flamme, som får han til å flykte inn i draumen. Bort frå vårt liv. Mi store frykt! Og som vi veit frå alle ekspertane som uttalar seg i Dagbladet og andre kulørte sladderblad, så er det sunt å oppsøkje si eiga frykt, for å sjå kva du gjer feil, kva du gløymer og kor mykje du skal setje pris på dei små tinga. Det vesle korte livet. Trass i at *Draum om hausten* gjer vondt å sjå på. Difor treng vi Fosse på hovudscenen. For å sitje med fleire og kjenne på dette. For å tåle at både mannen ved sida av pustar, for så å kome heim og tåle at mannen der også pustar. For å sjå sine eigne feil, og for å ikkje trampe i dei feila Fosse viser oss på scenen.

SIGRID BONDE TUSVIK

Skribent og komikar

DRAUM OM HAUSTEN

Tida kan ikkje berre gå

Åra kan ikkje berre gå

Det er den unge kvinna i stykket som seier dette. Det er haust.

Det er svart. Det er vått etter regn. Vi er på kyrkjegarden.

Jon Fosses drama er ein draum der tida og menneska glir over i kvarandre og der det forgjengelege ved livet spelar hovudrolla. Heilt tilfeldig støyter den unge kvinna på kjærasten frå ungdommen mellom gravene, og den gamle kjærleiken deira blir vekt til live. Han verkar ulukkeleg, men han vegrar seg mot å gi seg hen til henne. Han har kone og barn og vil ikkje vere utru. Men vi skal jo dø, seier ho. Underforstått – vil du verkeleg gi frå deg høvet til å oppleve ny kjærleik i dette korte jordiske livet?

Vi kjenner igjen det som driv karakterane i Fosses drama:

Lengta til den unge mannen bort frå eit forpliktande samliv som starta så altfor tidleg, med vakse foreldreansvar frå

ungdommen av. Det er mange som han, som spør seg:

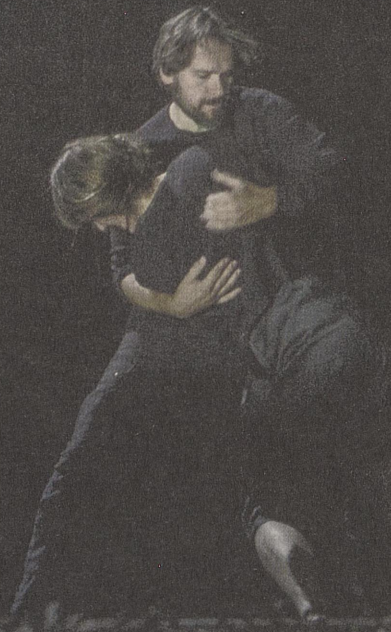
Er dette alt? Er det slik livet mitt skal vere? Skal eg aldri få oppleve brusande kjærleik igjen? Det er frykta for døden som slår inn, angsten for langsamt å bli utradert, bleikne og svinne hen. Denne kjensla av å bli gjort til inkjes – sjølv om partnaren slett ikkje er nokon terminator – kan utløyse eit panikkarta sagn i mange, men saknet dei kjenner handlar ikkje alltid om å finne ny kjærleik i ein annan, det handlar like mykje om å finne seg sjølv att.

Vi kjenner igjen einsemdskjensla til den unge kvinna:

Eg er åleine

heilt åleine

Vi kjenner igjen frykta for aldri å finne ei hamn, å måtte leve åleine og uelska. Isolasjon er terror, imot naturen, for vi treng eit feste, eit livsvitne, eit menneske som set oss først. Den unge mannen går frå familien sin, og vi kjenner att skuld-

kjensla hans. Han let att døra til det han forlèt, også sin eigen son. Kvifor? Korleis kan eit menneske gjere noko slikt? Vi kan ikkje fatte det, men det skjer. Menneske deserterer, flyktar frå dei dei ein gong elska, men ein ofrar mykje når ein følgjer lengta i hjartet, og den unge mannen har mistru til kjærleiken:

Den tar ikkje omsyn

den

ja

Eg veit ikkje om eg liker kjærleik

Eg trur eg er imot kjærleik

Kjærleik

som får fedre til å forlate barna sine

er eg imot

Mistrua er langt frå utan grunn. Den som forlèt ofrar tryggleiken til barna, partnaren sitt ankerfeste, familiefellesskapet, hus og heim, og ein bryt løfte, skuffar foreldra sine, svigerforeldre, venner – men alt dette er prisen for fridommen.

For å tole å skuffe så mange, er det ikkje uvanleg å stålsetje seg, og difor verkar mange utbrytarar forherda og uforsonlege. Slik vernar dei seg mot å kjenne si eiga smerte og smerta til dei forlatne, og slik vernar dei om det nye livet og den nye partnaren sin. Straffa for mange er likevel opplevinga av eit slags tilvere i limbo, av aldri å kunne vere heilt til stades korkje i det nye eller det gamle livet, av aldri å strekkje til, av alltid å pinast med eit murrande, dårleg samvit.

Ein ubehageleg, nervøst vibrerande og hjelpelaus morskarakter i *Draum om hausten* representerer den klandrande røysta som mange sonar og døtrer flyktar frå. Det er den intense lengta hennar som er underteksten, men skuldkjensla som den alltid utløyser skuvar vekk den ho saknar:

Du har jo ikkje vore og besøkt oss

på fleire år

du

Den nye kona di

har vi jo aldri fått treffe

De har jo aldri besøkt oss

meiner eg

Den tidligare svigerdotter vår er langt oftare

og besøker oss

enn vår eigen son

Ein får ikkje lyst til å presentere den nye partnaren sin for ein dommar, ein som alltid vil samanlikne den nye partnaren med døden og den gamle med livet. Da unngår ein mor så godt ein kan. Men kva med far, den eldre mannen i stykket, kva rolle har han? I Draum om hausten er farskarakteren ein som oppgitt strever med å glatte over, som gjer alt han kan for å normalisere og avdramatisere. I forsøket på å verne om mor, blir han ein sjølvutslettande figur, ein mann sonen ikkje relaterer seg til.

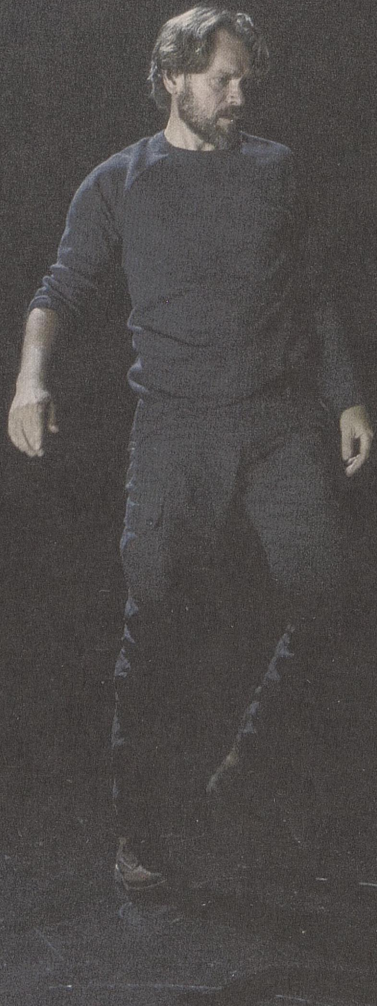
Vi lever alle på lånt tid, ikkje noko varar evig, og denne erkjenninga er bakteppet for alle ting. Menneske som lever i ulukkelege eller keisame parforhold seier ofte: Eg føler at ein del av meg er død. Eg er blitt eit menneske eg ikkje lenger kjenner att. Ny kjærleik kan slå denne skremmande aninga av død og framandkjensle attende og fungere som ei motgift, og gammal kjærleik kan gjere same nytta. Det ligg mykje kraft i ein ungdomsromanse, og difor åtvarar eg spøkefullt den som er nede i ein av dei normale, emosjonelle bølgedalene i

ekteskapet mot å oppsøkje gammal attrå. Dersom ein ønskjer å skjerme parforholdet sitt mot store prøver, bør ein binde seg til masta og ikkje dra på skolejubileumsfesten der ein risikerer at den nyleg skilde kjærasten frå vidaregåande byr på farleg stadfesting og drahjelp ut.

Det er vanskeleg å følgje slike råd, for livet halar og drar i oss og mismot og einsemdskjensle får mange til å stunde valdsamt etter redning. Sorg og skamkjensle over å kjenne på at ein ikkje tyder noko kan få eit menneske til å lengte desperat etter å bli sett og verdsett, etter å kjenne at nokon har lyst på ein og å kjenne ei draging mot nokon, etter å få oppleve eitt liv til før det er for seint. Det er dette som er så umogleg å tole for dei som blir forlatne. Barn har ingen føresetnad for å forstå denne livsattrå hos ein forelder, og ein partnar som blir vraka, ser berre det nådelause, nokre gonger det patetiske, i handlinga til utbrytaren. Fosse tilbyr inga løysing på dette motsetnadsfylte i menneskelege relasjonar, det måtte i så fall vere døden. I livet utanfor scenen finst det heldigvis andre utfall; forsoning, eit nytt liv for både den forlatne og den som forlèt, barn som lever godt i to familiar. Det er ikkje heilsvart. Alt er ikkje ein kyrkjegard.

SISSEL GRAN

Psykolog, parterapeut og skribent.

**MAKING
WAVES**

 DETNORSKE

 OBOS

www.detnorsketeatret.no
BILLETTLUKA: 22 42 43 44